

UDK: 339.923:061.1EU
Biblid: 0025-8555, 70(2018)
Vol. LXX, br. 2, str. 147–180

Pregledni rad
Primljen 3. jula 2018.
Odobren 20. avgusta 2018.
DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP1802147K>

Međunarodni problemi i izučavanje procesa evropske integracije od osnivanja zajednica do Jedinštenog evropskog akta

Maja KOVAČEVIĆ¹

Apstrakt: Cilj ovog rada je da na osnovu istraživačkih tema obrađivanih o evropskoj integraciji u časopisu *Međunarodni problemi*, u periodu od 1949. do 1990. godine, razmotri u kojoj meri je jugoslovenska nauka o međunarodnim odnosima pratila ovaj proces i izučavala odnose Jugoslavije sa Zajednicama. Autorka zastupa tezu da je domaća nauka proučavala sve značajne aspekte procesa evropske integracije i da je išla u korak sa vremenom i sa ključnim teorijskim pravcima. Prvi posleratni period su obeležile teme od značaja za kontekst nastanka prvih Zajednica: ekonomska i politička situacija zapadnoevropskih zemalja, nemačko pitanje, Maršalov plan, dekolonizacija i neuspeh osnivanja Evropske odbrambene zajednice. Nakon nastanka prvih Zajednica, pažnju privlači izučavanje procesa ekonomske integracije uopšte, njenih modela i očekivanih efekata. Uporedo sa usporavanjem procesa integracije krajem šezdesetih i tokom sedamdesetih godina prošlog veka, teme istraživanja se usmeravaju na pojedine politike i inicijative Zajednice: zajedničku poljoprivrednu politiku, razvoj regionalne politike, sporazume o pridruživanju, politiku prema Mediteranu, inicijative u oblasti monetarne integracije. Tokom osamdesetih godina prošlog veka dominirale su teme koje su obeležile tu deceniju u procesu evropskih integracija: mediteransko proširenje, Jedinštveni evropski akt, program dovršavanja unutrašnjeg tržišta.

Ključne reči: evropska integracija, Međunarodni problemi, Evropska zajednica za uglj i čelik, Evropska odbrambena zajednica, Evropska ekonomska zajednica, mediteransko proširenje, Jedinštveni evropski akt, Unutrašnje tržište, jugoslovenska nauka o međunarodnim odnosima.

Kako se razvijala evropska integracija, tako se razvijao i interes nauke da objasni njene fenomene. U prvom periodu, od šezdesetih godina 20. veka, istraživanja su pre svega nastojala da objasne motive procesa integracije i interese nacionalnih

---

¹ Autorka je vanredni profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu.
E-pošta: maja.kovacevic@fpn.bg.ac.rs

država da formiraju međunarodne organizacije. U ovom periodu, kada je reč o izučavanju evropskih integracija, od teorija međunarodnih odnosa dominiraju neofunkcionalizam i međuvladin pristup. Neofunkcionalistička teorija, za razliku od realističkog viđenja prema kojem su države jedini značajni akteri u međunarodnim odnosima, ističe da država nije dovoljan okvir i da na regionalnu integraciju utiču i nedržavni akteri – nadnacionalne institucije i organizovani interes, pre svega ekonomski. Ova teorija je ukazala na uticaj političkih procesa u državama na njihovo delovanje u međunarodnim odnosima, kao i na to da sektorska integracija, efektom tzv. prelivanja (*spillover*), stvara sopstveni podsticaj za širenje na čitavu ekonomiju.² Nasuprot tome, međuvladin pristup, zasnovan na realizmu i neorealizmu, tumačio je evropsku integraciju pre svega kao odraz preraspodele moći u međunarodnom sistemu, tako da države članice predstavljaju jedine značajne aktere na evropskom nivou.³ Države su racionalni, unitarni akteri koji svoje interese određuju u zavisnosti od procene svog položaja u sistemu država. Iz međuvladine perspektive, cilj država članica je da štite i unapređuju svoj nacionalni interes i, kao institucionalizovan oblik saradnje među državama, evropska integracija je olakšala opstanak zapadnoevropskih država u bipolarnom svetu nakon Drugog svetskog rata.

Cilj ovog rada je da na osnovu istraživačkih tema obrađivanih o evropskoj integraciji u časopisu *Međunarodni problemi*, u periodu od 1949. do 1990. godine, razmotri u kojoj meri je jugoslovenska nauka o međunarodnim odnosima pratila ovaj proces i izučavala odnose Jugoslavije sa Zajednicama. Osnovna teza rada je da je domaća nauka proučavala sve značajne aspekte procesa integracije, od posleratnog ekonomskog, političkog i bezbednosnog konteksta, interesa najvažnijih zemalja, procesa institucionalizacije saradnje među zapadnoevropskim državama, ali i različite sektorske politike Evropske ekonomske zajednice, te da je u tom smislu išla u korak sa vremenom i sa ključnim teorijskim pravcima. Rad je podeljen u četiri dela. Prvi deo je posvećen posleratnoj Zapadnoj Evropi i prvim inicijativama u pravcu evropske integracije, drugi uspesima i neuspesima u osnivanju prvih organizacija, treći razmatra ključne aspekte kojima je tokom prvih trideset godina integracije posvećena pažnja naše nauke o međunarodnim odnosima, dok se četvrti deo odnosi na tzv. mediteransko proširenje, Jedinostveni evropski akt i program dovršavanja unutrašnjeg tržišta.

---

² Ernst B. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950–1957*, Stevens and Sons, London, 1958, p. 297.

³ Videti šire: Stanley Hoffmann, *The European Sisyphus: Essays on Europe 1964–1994*, Westview Press, Boulder, 1995.

Posleratna Zapadna Evropa i prve inicijative u pravcu evropske integracije

Drugi svetski rat je predstavljao prekretnicu u evropskoj istoriji. Zapadna Evropa je bila primorana da se suoči sa svojim slabostima i neophodnošću sprečavanja budućih sukoba: dva svetska rata su počela u Evropi, kraj Drugog svetskog rata je označio kraj hegemonije Evrope i doveo do ekonomske, vojne i političke premoći Sjedinjenih Američkih Država u odnosu na evropske zemlje.⁴ Evropska privreda je uništena ratom, a vojni sektor zapadnoevropskih zemalja se našao u nezavidnom položaju sa uništenim oružjem i slabim ekonomijama koje ne daju perspektivu naoružavanja. Samo je Velika Britanija pokušavala da održi tempo naoružavanja, dok je pojava atomskog oružja zemlje Zapadne Evrope stavila u dodatno inferioran položaj. Dodatni problemi sa kojima se suočavala Zapadna Evropa odnosili su se na značajnu ulogu komunističkih partija (Italija i Francuska, na primer⁵), krah kolonijalnog sistema,⁶ početak Hladnog rata i nastanak bipolarnog sveta, što je sve uticalo da integracija bude viđena kao šansa da se zemlje postepeno izборе za Zapadnu Evropu kao novu snagu. I naravno, posleratni kontekst obeležava tzv. nemačko pitanje – kako osloboditi nemački potencijal, ali bez obnove nemačke hegemonije.⁷ Dolaskom Harija

⁴ Pregled procesa evropske integracije u radu je, ukoliko nije drugačije naznačeno, dat prema: Dezmon Dinan, *Menjanje Evrope – istorija Evropske unije*, Službeni glasnik, Beograd, 2010, str. 11–218.

⁵ Stanislav Vilhar, „Izbori u Italiji”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1951, str. 88–94; Zdenko Rajh, „Posle parlamentarnih izbora u Francuskoj”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1951, str. 95–99.

⁶ Kolonijalna grupa Instituta za međunarodnu politiku i privredu, „Krizna kolonijalnog sistema”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1950, str. 49–97; Mirko Paut, „Pitanje bivših italijanskih kolonija”, *Međunarodni problemi*, br. 6, 1950, str. 103–124; Brana Jevremović, „Pravo naroda na samoopredeljenje i kolonijalni sistem”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1953, str. 3–17; S. K. Karapešić, „Neki elementi krize francuskog kolonijalnog sistema”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1953, str. 11–28; Vera Nikolova, „Kolonije posle Drugog svetskog rata”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1953, str. 36–48; Jakov Mrvaljević, „Kolonijalni posedi nekad i sad”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1961, str. 219.

⁷ Milan Gavrilović, „Novi stadij nemačkog problema”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1949, str. 46–67; Marjan Hubeni, „'Njemačka pouka' – vodič kroz njenu istoriju”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1950, str. 137–142; Svetozar Polič, „Problem decentralizacije zapadnonemačke privrede posle Drugog svetskog rata”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1951, str. 31–64; Marjan Hubeni, „Životna sposobnost i puno zapošljenje – prilog pitanju privredne obnove Nemačke”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1951, str. 94–101; Stane Pavlič, „Privreda i privredna politika Zapadne Nemačke”, *Međunarodni problemi*, br. 5–6, 1952, str. 26–48; Živojin Jazić, „Nemački problem u odnosima između Istoka i Zapada”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1959, str. 62–83; Vojin Dimitrijević, „'Nemačko pitanje' u svetlu sporazuma o trgovinskim odnosima između Savezne Republike Nemačke i Nemačke Demokratske Republike”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1966, str. 67–84; Leo Mates, „U.S.-U.S.S.R. Relations and the German Issue”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1972, str. 19–46.

Trumana (Harry Truman) 1945. godine na položaj predsednika SAD počinje forsiranje atlantizma i ujedinjenja zapadnoevropskih zemalja u kontekstu sukoba Istok-Zapad. SAD, a uz njih i Velika Britanija, smatrale su da slaba Zapadna Nemačka čini Zapadnu Evropu slabom, što sve slabi atlantsku alijansu. U cilju privrednog oporavka Evrope, Ujedinjene nacije u martu 1947. godine ustanovljavaju Ekonomsku komisiju za Evropu,⁸ a u junu iste godine SAD najavljuju Evropski program obnove, tzv. Maršalov plan⁹ sa ciljem podsticanja tešnje ekonomske saradnje evropskih zemalja, što će 1948. godine dovesti i do osnivanja Organizacije za evropsku ekonomsku saradnju (*Organisation for European Economic Cooperation* – OEEC) kako bi zemlje obuhvaćene Maršalovim planom upravljale raspoloživim fondovima.¹⁰

Francuska je u prvim posleratnim godinama strahovala da bi u novim uslovima moglo doći do jačanja Nemačke, kao i da američka i britanska politika uprkos podele Nemačke i oduzimanja Rura imaju težnju da omoguće jačanje Nemačke, ali je i bila svesna da je preslaba da bi mogla da diktira rešenje. Pritisak na Francusku je rastao: SAD i Velika Britanija su ujedinile okupacione zone 1947. godine i podigle nivo proizvodnje u Nemačkoj. Londonskim sporazumom od juna 1948. godine Francuska je konačno prihvatila formiranje Savezne Republike, uz poseban status oblasti Sar i međunarodnu vlast za Rur. Integracija zapadnoevropskih zemalja je bila u interesu Nemačke, jer bi joj to olakšalo izlazak iz ekonomske, političke i moralne izolacije, postepeno bi umanjivala međunarodnu kontrolu, sticala nacionalnu suverenost i vremenom mogla težiti ponovnom ujedinjavanju, a izgubljena tradicionalna tržišta na istoku bi nadoknadila u ujedinjenoj Zapadnoj Evropi. Slične motive je imala i Italija, za koju bi sticanje punopravnog statusa u novoj evropskoj strukturi predstavljalo priliku za rehabilitaciju zemlje, integracija bi olakšala borbu sa levim snagama, a dobila bi i priliku za ekonomski oporavak. Sa bezbednosnog stanovišta, formiranje Zapadnoevropske unije 1948. godine, kao prve evropske organizacije čiji cilj je bio kolektivna odbrana njenih članica, pokazalo je slabosti: manjak sredstava za sprovođenje zajedničke strategije (na raspolaganju su bile skromne

---

⁸ Milan Ristić, „IV Zasedanje Evropske ekonomske komisije”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1949, str. 147–152; Milan Ristić, „Peto zasedanje Evropske ekonomske komisije”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1950, str. 176–185; Janvid Flere, „Šesto zasedanje Ekonomske komisije za Evropu”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1951, str. 112–115; Janvid Flere, „Sedmo zasedanje Evropske ekonomske komisije”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1952, str. 74–76; Janvid Flere, „VIII zasedanje Ekonomske komisije za Evropu”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1953, str. 112–113.

⁹ Radoš Stamenković, „Sistem 'međuevropskih' plaćanja u okviru Maršalovog 'plana'”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1949, str. 105–111; Marjan Hubeni, „Jedna godina Maršalovog plana”, *Međunarodni problemi*, br. 3–4, 1949, str. 66–97.

¹⁰ Dragoslav Avramović, „Neka pitanja u vezi sa Evropskom unijom plaćanja”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1950, str. 52–99.

trupe, odbrana od eventualne sovjetske strategije bi podrazumevala povećanje vojnih budžeta), te stvarni cilj nastanka Zapadnoevropske unije nije bilo stvaranje evropske odbrane već podsticanje SAD da se vojno i politički angažuju u Evropi. Zapadnoevropske zemlje su strahovale da evropska odbrambena saradnja nije dovoljna brana od sovjetske pretnje i imale su za cilj da obezbede učešće SAD u izgradnji efikasne vojne odbrambene strukture, što će 1949. godine dovesti do potpisivanja Severnoatlantskog sporazuma, a potom i do trajne bezbednosne potčinjenosti zapadnoevropskih zemalja SAD-u.¹¹

Svesna ograničenja u kojima se našla,¹² Francuska osmišljava svoju koncepciju evropske integracije kako bi kroz to kontrolisala Nemačku. Pod pritiskom da se ide u pravcu integracije, Francuska 1950. izlazi sa tri inicijative: planovima Roberta Šumana (Robert Schuman) za osnivanje Evropske zajednice za uglj i čelik i Evropske političke zajednice, kao i planom Rene Plevena (René Pleven) za stvaranje Evropske odbrambene zajednice. U ovim inicijativama, međutim, stav Velike Britanije je predstavljao problem za ostale zapadnoevropske zemlje. Velika Britanija je, naime, smatrala da i bez članstva u „ujedinjenoj Evropi” može da održi tri ključna segmenta prisutnosti: Komonvelt, uticaj u Zapadnoj Evropi i američko-britanske odnose.¹³

Uspesi i neuspesi u osnivanju prvih organizacija evropske integracije

Evropska zajednica za uglj i elik

Prema predlozima za stvaranje Evropske zajednice za uglj i čelik, ova zajednica bi, iako prvenstveno usmerena na Francusku i Nemačku, bila otvorena za učešće drugih evropskih država, ali je Istočna Evropa praktično bila isključena zbog Hladnog

¹¹ Albert Vajs, „Međunarodnopravni aspekt Severoatlantskog pakta”, *Međunarodni problemi*, br. 3–4, 1949, str. 87–97; A. Perić, „Izdaci na naoružanje država Atlantskog pakta”, *Međunarodni problemi*, br. 6, 1951, str. 84–87; J. M. Paunović, „Severno-atlantski pakt i Evropska unija”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1952, str. 55–59; Ljubivoje Aćimović, „Vojni aspekti evropske bezbednosti”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1972, str. 81–94.

¹² M. P. Ivanović, „Finansijski i privredni položaj Francuske republike”, *Međunarodni problemi*, br. 3–4, 1949, str. 141–159; Zdenko Rajh, „Francuska u politici američke ekspanzije”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1950, str. 128–142.

¹³ Stevan Barać, „Osvrt na britansku spoljnu trgovinu u 1950. godini”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1951, str. 122–124; Božidar Frangeš, „Velika Britanija i zapadnoevropska integracija”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1954, str. 81–92.

rata, skandinavske zemlje su u to vreme odbacivale nadnacionalizam, a Španija je bila izolovana zbog podrške koju je general Franko pružio Hitleru.¹⁴ Stoga je predlog praktično bio moguć samo za zemlje Beneluksa i Italiju, povezane sa Nemačkom i Francuskom iz ekonomskih i strateških razloga. Većina političara zemalja Beneluksa nisu bili pristalice evrofederalizma, ali su znali da ne mogu da priušte sebi da ostanu izvan francusko-nemačke ekonomske organizacije. Sa druge strane, premijer Italije Alcide de Gasperi (Alcide de Gasperi) bio je ubeđeni federalista, svestan da bi mu predlog o osnivanju Evropske zajednice za uglj i čelik pomogao da ojača poziciju svoje vlade u odnosu na snažnu komunističku opoziciju. Kada je reč o stavu Velike Britanije, Šuman se nadao da će London prihvatiti predlog, a i zemlje Beneluksa su želele članstvo Velike Britanije kao protivtežu Francuskoj i Nemačkoj. Međutim, London je smatrao da bi prihvatanje obaveza u okviru Evropske zajednice za uglj i čelik umanjilo njegovu nezavisnost i posebne odnose sa SAD i zemljama Komonvelta.

Pregovori između Francuske, Nemačke, Italije i zemalja Beneluksa su započeli u junu 1950. godine kako bi razradili predlog Roberta Šumana. Francusku delegaciju je predvodio Žan Mone (Jean Monnet), a nemačku Valter Halštajn (Walter Hallstein). Najvažniji cilj Evropske zajednice za uglj i čelik je bio očuvanje evropske bezbednosti kroz ograničenu ekonomsku integraciju. Moneov predlog je predviđao osnivanje Visoke vlasti, Parlamentarne skupštine (bez ozbiljnih ovlašćenja, osim mogućnosti da dvotrećinskom većinom raspusti Visoku vlast) i Suda. Kako su se male zemlje plašile dominacije Francuske i Nemačke i bile nepoverljive prema nadnacionalnim elementima, predvođene Holandijom (zainteresovana za bezbednosni aspekt, uplašena od hegemonije velikih, otvorena za britanske uticaje) izdejstvovale su stvaranje Saveta ministara, uz obrazloženje da pitanja uglja i čelika ne mogu biti odvojena od širih ekonomskih pitanja u kojima Visoka vlast nije imala ovlašćenja. Neposredni cilj Evropske zajednice za uglj i čelik je bio stvaranje jedinstvenog tržišta uglja i čelika između država članica kroz ukidanje carinskih i necarinskih barijera, a Visoka vlast i Savet ministara trebalo je da donesu niz mera radi unapređenja produktivnosti, racionalizovanja distribucije, očuvanja zaposlenosti, izjednačavanja uslova rada, sprečavanja ekonomskih poremećaja. Uz to, bila je predviđena i politika konkurencije – borba protiv monopola i restriktivnih praksi (uključujući i mogućnost finansijskog kažnjavanja preduzeća).

Do decembra 1950. godine ugovor je gotovo bio završen. Međutim, nije bio rešen problem po pitanju Rura. Francuska je insistirala da se pre potpisivanja

---

¹⁴ Oskar Alevi, „Čelik u svetu“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1950, str. 27–51; M. Uradin-Vorić, „Položaj Frankove Španije u posleratnom periodu“, *Međunarodni problemi*, br. 5, 1950, str. 82–95. Videti i kasnije: D. A. Pavlović, „Frankova Španija danas“, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1954, str. 123–127.

ugovora izvrši dekoncentracija industrije uglja i čelika u Ruru, koja je bila predviđena još na osnovu dogovora iz Potsdama, ali nije sprovedena. Na insistiranje Sjedinjenih Američkih Država Nemačka je pristala na francuske zahteve i Konrad Adenauer (Konrad Adenauer) i Robert Šuman su postigli dogovor da čim Evropska zajednica za uglj i čelik počne da deluje prestane da postoji Međunarodna vlast za Rur. Međutim, pregovori nisu razrešili pitanje Sara.¹⁵ Vlada Sara koju je kontrolisala Francuska je želela da region postane sedma članica Evropske zajednice za uglj i čelik. Francuska je potpisala Ugovor o osnivanju Evropske zajednice za uglj i čelik u svoje i u ime Sara, a njeni predstavnici u Savetu ministara zastupali su i Sar. Ipak, Adenauer i Šuman su razmenili pisma kojima se potvrđuje da Nemačka potpisujući Ugovor o osnivanju Evropske zajednice za uglj i čelik ne priznaje tadašnji status Sara, čiji konačni status može biti određen samo posebnim ugovorom.

Ugovor o Evropskoj zajednici za uglj i čelik je potpisan u Parizu u aprilu 1951. godine i bilo je predviđeno da ugovor traje 50 godina.¹⁶ Predvideo je specifičnu institucionalnu strukturu: Savet ministara bi najvažnije odluke donosio jednoglasno, dok je većinsko odlučivanje podrazumevalo ponderaciju po udelu u ukupnoj proizvodnji uglja i čelika; Skupština savetodavnog karaktera čije članove biraju nacionalni parlamenti; Sud pravde kao najviša sudska instanca, čija jurisdikcija se protezala na sve članice Zajednice, a odluke bile obavezujuće kako za organe Zajednice i vlade zemalja članica, tako i za preduzeća i pojedince iz zemalja članica na koje se odnose; izvršni organ u vidu Visoke vlasti čije članove su kolegijalno imenovalе zemlje članice, a sa funkcije su ih mogli smeniti samo Sud ili Skupština, odluke je donosila većinom glasova i u određenim oblastima mogla nametnuti rešenja zemljama članicama.

Početak rada Evropske zajednice za uglj i čelik je ostao u senci događaja oko Evropske odbrambene zajednice, ali i u senci složenosti institucionalnih odredaba i odredaba o politikama. Protekao je bez velikog odjeka u javnosti, a sednice institucija su prolazile bez izveštavanja javnosti. Međutim, povoljna ekonomska klima, povećana potreba za ugljem i čelikom zbog ponovnog naoružanja i posleratnog privrednog oporavka su doprineli relativnom uspehu ove organizacije, carine i kvantitativna ograničenja su uklonjeni, ali su necarinske barijere ostale i tržište je ostalo rascepkano. Uprkos ograničenim rezultatima, osnivanje Evropske zajednice za uglj i čelik je ostvarilo značajne rezultate: rešen je problem Rura i načinjen značajan korak u prevazilaženju francusko-nemačkog neprijateljstva, u

---

¹⁵ T. Stojanović, „Problem Sarske oblasti”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1952, str. 49–55.

¹⁶ Zdenko Rajh, „Značaj i suština Evropske zajednice za uglj i čelik”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1953, str. 49–66.

oblasti ekonomske saradnje je stvoren početak na putu integracije Zapadne Evrope, a u institucionalnom smislu je stvoren sistem koji će predstavljati osnovu za dalji proces evropske integracije.

Pregovori o osnivanju Evropske odbrambene zajednice

Na pregovore o osnivanju Evropske odbrambene zajednice su uticali brojni faktori: strah Francuske od ponovnog naoružavanja Nemačke, zalaganje Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije za ponovno naoružavanje Nemačke u uslovima Hladnog rata, težnja Zapadne Nemačke da formira odbrambene snage budući da je Istočna Nemačka formirala oružane snage, a savezničke okupacione snage u Zapadnoj Nemačkoj su bile slabe i postojao je strah od invazije na Zapadnu Nemačku. Izbijanje Korejskog rata u junu 1950. godine je dodatno ojačalo stavove SAD i Velike Britanije.¹⁷ Na sednici Savetodavne skupštine Saveta Evrope u avgustu 1950. godine Vinston Čerčil (Winston Churchill) je pozvao na ponovno naoružavanje Nemačke u sklopu evropskih integracija, a na ministarskom sastanku NATO-a u septembru 1950. SAD su iznele predlog da budu formirane nemačke vojne jedinice koje bi bile uključene u snage NATO-a u Evropi.¹⁸ Ovi predlozi su naišli na žestoko protivljenje Francuske koja je bila svesna da nemački položaj jača i da je ojačala pregovaračka pozicija Zapadne Nemačke u pregovorima o osnivanju Evropske zajednice za ugalj i čelik. Konrad Adenauer je povezao remilitarizaciju Nemačke sa ukidanjem Okupacionog statuta i obnovom suverenosti Nemačke. Sve ovo je primoralo Francusku da izađe sa novom inicijativom, tako da je u oktobru 1950. godine iznet plan Rene Plevena o formiranju evropske nadnacionalne armije kojom bi rukovodio evropski ministar odbrane, a postavljala bi ga evropska skupština. Za razliku od predloga SAD koji je predviđao da Nemačka formira velike oklopne jedinice, Plevenov plan je dopuštao samo formiranje manjih nemačkih pešadijskih jedinica koje bi bile deo evropske armije.

U februaru 1951. godine šest država koje su učestvovala u stvaranju Evropske zajednice za ugalj i čelik započelo je paralelnu međuvladinu konferenciju kako bi formirali odbrambenu zajednicu.¹⁹ Velika Britanija, vodeća vojna sila u Zapadnoj

---

¹⁷ M. Marković, „Neke crte međunarodno-pravnog aspekta korejskog sukoba”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1951, str. 104–111.

¹⁸ Lj. Milanović, „Remilitarizacija Nemačke i velike sile”, *Međunarodni problemi*, br. 3–4, 1952, str. 77–87; J.M. Paunović, „Severno-atlantski pakt i Evropska unija”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1952, str. 55–59.

¹⁹ M. M., „Zapadna Nemačka u svetlosti Šumanovog plana i odbranbenog evropskog sistema zapadnih sila”, *Međunarodni problemi*, br. 6, 1951, str. 3–17.

Evropi, odbila je da učestvuje, što je razočaralo Francusku i zemlje Beneluksa jer isključivalo britansku protivtežu nemačkoj potencijalnoj dominaciji. Paralelno se odvijali pregovori o poništavanju Okupacionog statuta i Amerikanci su želeli da Evropska odbrambena zajednica bude sredstvo za ulazak Nemačke u NATO. Pregovori o Evropskoj odbrambenoj zajednici su predvideli Komisiju od devet članova, Savet ministara, Parlamentarnu skupštinu i Sud pravde. Evropske odbrambene snage bi bile sastavljene od nacionalnih kontingenata stavljenih na raspolaganje Zajednici, a regrutovanje, status, tehnička pravila vezana za vojne snage su trebala da budu realizovana na osnovu jedinstvenog režima. Ipak, ove snage bi bile bez strateške autonomije: komanda je pripadala NATO-u, a vrhovni komandant NATO-a za Evropu bi nadgledao organizaciju i opremljenost evropskih snaga i rukovodio njima u vreme rata.

Ugovor o Evropskoj odbrambenoj zajednici je potpisan u maju 1952. godine u Parizu. Dan ranije, Velika Britanija, Francuska, Nemačka i SAD su u Bonu potpisale zamenjivanje Okupacionog statuta brojnim obavezujućim sporazumima, i tako praktično obnovile suverenost Zapadne Nemačke.²⁰ Međutim, francuski Parlament je u avgustu 1954. godine odbacio Ugovor o Evropskoj odbrambenoj zajednici ne prihvatajući remilitarizaciju Nemačke u okvirima nadnacionalne organizacije, odbijajući američke pritiske za što bržu ratifikaciju, strahujući da će francuska vojska, uvučena u kolonijalne sukobe, biti oslabljena, a činilo se i da kraj korejskog rata i smrt Staljina 1953. godine najavljuju period detanta u kojem više nije tako hitno osnivanje Evropske odbrambene zajednice.²¹

Britanski ministar spoljnih poslova Entoni Iden (Anthony Eden) tada izlazi sa predlogom da se Zapadnoevropskoj uniji, stvorenoj na osnovu Briselskog ugovora od 1948. godine, priključe Nemačka i Italija, što bi ovim dvema zemljama omogućilo da pristupe NATO-u. Pariskim sporazumom od oktobra 1954. godine su uneti amandmani u Briselski ugovor, i pristupile su mu Zapadna Nemačka i Italija. Sporazum je predviđao samo Savet Zapadnoevropske unije i skupštinu koju bi činili poslanici zemalja članica Zapadnoevropske unije u Savetu Evrope, bez nadnacionalnih institucija, što je, zajedno sa britanskim članstvom, obezbedilo ratifikaciju u Francuskoj.

Neuspeh Evropske odbrambene zajednice je označio i kraj pokušaja da se stvori Evropska politička zajednica. Ugovor o Evropskoj odbrambenoj zajednici je sadržao

²⁰ A. Magarašević, „Bonski sporazumi i međunarodno-pravni položaj Federalne Republike Nemačke”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1953, str. 67–84.

²¹ Bojan Cvjetić, „Borba oko Evropske odbrambene zajednice – borba za Evropu”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1954, str. 19–37; Petar Tomac, „Evropska odbrambena zajednica”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1954, str. 59–71; „Jugoslavija i Evropska odbrambena zajednica”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1954, str. 123–128.

odredbu kojom se Skupština Evropske odbrambene zajednice poziva da, šest meseci od svoje inauguracije, razmotri osnivanje stalne organizacije konfederalne ili federalne strukture. Ministri spoljnih poslova zemalja Evropske odbrambene zajednice su se u septembru 1952. dogovorili da zatraže od *ad hoc* skupštine da sprovede ovu odredbu dok se čeka na ratifikaciju Ugovora o Evropskoj odbrambenoj zajednici. Ad hoc skupština, kojom je predsedavao Pol-Anri Spak (Paul-Henri Spaak), je u martu 1953. usvojila nacrt Ugovora o osnivanju Evropske političke zajednice koja je trebala da predstavlja okvir za Evropsku zajednicu za ugalj i čelik i Evropsku odbrambenu zajednicu. Evropska politička zajednica je trebala da ima dvodomni parlament (direktno izabrani Dom naroda i posredno izabrani Senat), Evropski izvršni savet (predsednika bi birao Senat), Savet nacionalnih ministara i Sud pravde. Međutim, neuspesi u osnivanju Evropske odbrambene zajednice i Evropske političke zajednice će preusmeriti tok integracije na ekonomske oblasti.

Ka Evropskoj ekonomskoj zajednici i EURATOM u

Autori koji su od početka pedesetih godina prošlog veka objavljivali radove u časopisu *Međunarodni problemi* su posvećivali pažnju ekonomskoj situaciji i integraciji zemalja Zapadne Evrope. Analizirani su evropska saradnja i integracija, političke organizacije evropske integracije, pravni aspekti ovog procesa, problem jedinstva Zapadne Evrope itd.²² Pored toga, razmatrane su ekonomske prilike posebno Francuske i Nemačke.²³ Pedesete godine prošlog veka su i dalje bile obeležene pokretom dekolonizacije, čime su najviše bile pogođene Velika Britanija i Francuska. I dok je Velika Britanija brzo reorganizovala odnose sa bivšim kolonijama kroz članstvo

²² Janvid Flere, „Privredna politika Zapadne Evrope”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1951, str. 3–23; Janvid Flere, „Integracija zapadnoevropske privrede”, *Međunarodni problemi*, br. 5, 1951, str. 34–50; N.,V., „Opšte karakteristike posleratnog razvoja privrede Zapadne Evrope”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1953, str. 140–142; Vladimir Glišić, „Suština integracije Zapadne Evrope”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1953, str. 90–95; Koča Popović, „Evropska saradnja i integracija”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1954, str. 1–5; Janvid Flere, „Pokušaji privredne integracije Zapadne Evrope”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1954, str. 6–37; Cvijeto Job, „Političke organizacije evropske saradnje i integracije”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1954, str. 38–58; Milan Bartoš, „Pravni aspekt evropske integracije”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1954, str. 72–80; Milan Stojaković, „Socijalisti i integracija Evrope”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1954, str. 93–122; Pol Anri Spak, „Neki problemi integracije i međunarodne saradnje”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1956, str. 107–112; Vljako Begović, „Regionalna ekonomska integracija”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1956, str. 3–14.

²³ Zdenko Rajh, „Organizacija planiranja u Francuskoj”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1952, str. 9–25; P. T., Z., „Jedna teza o perspektivama Francuske”, *Međunarodni problemi*, br. 3–4, 1956, str. 185–189; Stane Pavlič, „Privreda i privredna politika Zapadne Nemačke”, *Međunarodni problemi*, br. 5–6, 1952, str. 26–48.

u Komonveltu, Francuska je bila uvučena u kolonijalne sukobe: rat u Indokini okončan je 1954. godine francuskim povlačenjem, a sukobi u Alžiru su trajali sve do 1962. godine. Suočen sa gubicima u ratu i gubicima kolonija, francuski premijer Gi Mole (Guy Mollet) zagovarao je liberalizaciju i tržišnu integraciju kao ključ za budućnost Francuske. Sa druge strane, Nemačka je sredinom iste decenije bila napredna, praktično suverena, i bezbedna kao članica NATO-a. U tim uslovima su vođeni pregovori o daljoj evropskoj integraciji. U junu 1955. godine je u Mesini održan sastanak ministara spoljnih poslova kako bi bio izabran naslednik Žan Monea na mestu predsednika Visoke vlasti Evropske zajednice za uglj i čelik, ali je sastanak posvećen i predlozima za dalju ekonomsku integraciju. Jedan je bio predlog Žan Monea koji je podržao Pol-Anri Spak: obnavljanje evropskog projekta u vidu zajednice za atomsku energiju koja bi bila analogna Evropskoj zajednici za uglj i čelik, a drugi je bio obnavljanje plana holandskog ministra spoljnih poslova Johana Bejena (Johan Beyen) za industrijsku carinsku uniju koja je prvobitno trebala da bude deo Evropske političke zajednice.

Za Nemačku nije bilo pitanje da li, već kako liberalizovati međunarodnu trgovinu – globalno kroz GATT, ili regionalno, kroz carinsku uniju ili zonu slobodne trgovine. Nemački ministar privrede i tvorac nemačkog ekonomskog čuda Ludvig Erhard (Ludwig Erhard) smatrao je da bi regionalni sporazumi ometali postizanje globalne slobodne trgovine, a od regionalnih sporazuma, carinsku uniju je smatrao nepoželjnom jer je potencijalno protekcionistička. Nasuprot tome, Valter Halštajn je u ministarstvu spoljnih poslova zagovarao carinsku uniju, smatrajući da bi istovremeno donela ekonomske koristi od liberalizacije, a političke od dublje ekonomske integracije. Francuska je bila podeljena po pitanju slobodne trgovine – imala je visoke trgovinske barijere i precenjenu valutu i pretilo joj je ekonomsko zaostajanje. Mnogo više je bila zainteresovana za atomsku energiju, sa ciljem razvijanja francuske industrije atomske energije, i za mirnodopske i za vojne svrhe, dok su druge države zazirale od francuskih ciljeva. Iako su francusko-nemački odnosi napredovali, postojalo je kako nepoverenje u nemačko pozivanje na liberalizaciju, tako i nepoverenje u francuske namere u atomskoj energiji. Ipak, ne želeći da Mesina završi bez rezultata, u poslednjem trenutku je dogovoreno da se formira međuvladin komitet, kojim je predsedavao Pol-Anri Spak, koji će nastaviti rad na predlozima vezanim za atomsku energiju i zajedničko tržište.

Velika Britanija je odbila da učestvuje u Mesini, dajući prednost posebnim trgovinskim odnosima i preferencijalnim uslovima koje je imala sa Komonveltom. Bila je zainteresovana samo za zonu slobodne trgovine koja bi bila ograničena na industrijske proizvode, a slično je želeo i Erhard. Međutim, većina političkih lidera Šestorice je želela dublju ekonomsku integraciju prema kojoj se Velika Britanija

odnosila sa prezirom i bila uverena da pregovori neće uspeti. SAD su želele zajedničko tržište za svoje izvoznike.

Još jedna okolnost je uticala na zapadnoevropske zemlje da se okrenu integraciji u nameri da ojačaju svoj položaj budući da neće uvek moći da računaju na podršku SAD – izbijanje Suecke krize.²⁴ Velika Britanija i Francuska su vojno intervenisale u Egiptu u oktobru 1956. nakon egipatske nacionalizacije Sueckog kanala, SSSR je zapretio da će pomoći Egiptu upotrebom nuklearnog oružja, a SAD su odbile da podrže Britaniju i Francusku, koje su se povukle. Došlo je i do prve nestašice u snabdevanju gorivom jer su delovi naftovoda uništeni tokom rata.²⁵ U takvim okolnostima je od juna 1956. do marta 1957. godine u Briselu vođena međuvladina konferencija o zajedničkom tržištu i EURATOM-u. Francusko-nemački uticaj je bio odlučujući. Francuski premijer Mole se zalagao za tržišnu liberalizaciju, ali je morao da izbegne direktno sukobljavanje sa protivnicima dublje integracije u Parizu („bitka za Pariz”). Njegova strategija je bila da dobije što više koncesija u pregovorima, a Petorica su izlazila u susret Francuskoj koja je ne samo ekonomski značajna, već i politički ključna za projekat integracije. Ugovor o EURATOM-u je predvideo saradnju u oblastima unapređenja istraživanja, pristupa informacijama, zaštite zdravlja i sigurnosti, obezbeđivanja investicija, isporuka ruda i atomskog goriva, kao i upotrebe nuklearnog materijala, ali je Francuska ipak bila primorana na ustupke – EURATOM neće biti korišćen u vojne svrhe.²⁶ Ipak, nezadovoljstvo u Parizu je smanjivano kako su napredovali pregovori o zajedničkom tržištu, i rasla je podrška zbog poljoprivrede. Francuska je imala najveći poljoprivredni sektor u Evropskoj ekonomskoj zajednici i uspela je da izdejstvuje da bude dogovorena zajednička poljoprivredna politika. Insistirala je i da se prekomorske teritorije država članica pridruže zajedničkom tržištu, na šta je Nemačka pristala, te je dogovoreno ustanovljavanje posebnog fonda za razvojnu pomoć čiji će Nemačka biti najveći donator.

---

²⁴ J. Terhaj, „Britanija i Egipat”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1954, str. 115–122; Vojislav Arsenijević, „Suecki Kanal u međunarodnim odnosima”, *Međunarodni problemi*, br. 3–4, 1956, str. 3–25; Miodrag Sukijasović, „Pravna obeležja agresije na Egipat”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1957, str. 3–15; Bogdan Babović, „Međunarodnopravni položaj Sueckog kanala i nacionalizacija”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1957, str. 16–41.

²⁵ Zdenko Rajh, „Energetski problemi i evropska saradnja i integracija”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1956, str. 15–41.

²⁶ Samom osnivanju EURATOM-a nije posvećen poseban rad, ali je 1955. godine čitav jedan tematski broj bio posvećen upotrebi atomske energije. Videti: *Međunarodni problemi*, br. 1, 1955.

Trideset godina integracije

Od nastanka Evropske ekonomske zajednice naša naučna javnost se bavila evropskom integracijom koja je izazvala pažnju u svetu, i nije čudno što su to godine velikog interesovanja za neofunkcionalizam. Krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina prošlog veka, veći broj radova je bio posvećen pitanjima poput međunarodne ekonomske integracije, problema ekonomske unije, međuregionalne i međunarodne trgovine, uloge integracije u evoluciji svetske trgovine, pitanja opšte i delimične integracije, uticaja ekonomske integracije na međunarodne ekonomske odnose i ekonomske integracije kao izraza nužnosti u savremenim privrednim kretanjima, pitanja izbora integracija i finansijskih aspekata integracionih procesa.²⁷ U isto vreme, proučavana je zapadnoevropska integracija, njeni ekonomski i politički problemi, savremene tendencije integracije na Zapadu, njen uticaj na međunarodnu trgovinu, kao i granične mogućnosti ove integracije.²⁸ Imajući u vidu ovako veliko interesovanje, ne čudi što je 1961. godine objavljen tematski broj *Međunarodnih problema* u celini posvećen integracijama. Interes za

²⁷ Herman Gross, „Tendencije ka ekonomskoj integraciji na Zapadu i Istoku“, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1959, str. 106–110; Vladimir Dragomanović, „Teze o problemima ekonomske integracije“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 11–20; Vladimir Pertot, „Uloga integracije u evoluciji svetske trgovine“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 21–32; Branko Horvat, „Paralelizam u integracionom procesu“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 39–42; Stane Krašovec, „Opšta i delimična integracija“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 43–46; Slobodan Branković, „Diskriminacioni karakter zatvorenih integracija“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 47–52; Bora Jeftić, „Ekonomska priroda integracija i njihov odnos na međunarodne ekonomske odnose“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 53–58; Ivo Fabinc, „Suprotne tendencije u integracionim procesima“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 67–74; Đorđe Pribičević, „Ekonomska integracija kao izraz nužnosti u suvremenim privrednim kretanjima“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 81–92; Mirko Mermolja, „Neki finansijski aspekti integracionih procesa“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 105–110; Rudolf Bićanin, „Izbor integracija“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 127–130; Janez Stanovnik, „Društveno-ekonomski značaj savremenog procesa regionalne integracije“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 131–146;

²⁸ Stevan Barać, „Ekonomska položaj zemalja Beneluksa u okviru Zajedničkog tržišta“, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1959, str. 96–105; Bogdan Babović, „Pravni aspekti Evropskih zajednica“, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1960, str. 131–136; Zdenko Rajh, „Savremene tendencije integracije na Zapadu“, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1960, str. 147–153; Janvid Flere, „Zapadnoevropska integracija i međunarodna trgovina“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 33–38; Hasan Hadžiomerović, „Granične mogućnosti zapadnoevropske integracije“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 59–66; Radivoj Uvalić, „Pozitivne i negativne strane zapadnoevropske integracije“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 93–98; Negosava Petrović, „Zapadnoevropski radnički pokret i integracija“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 99–104; Bogdan Babović, „Neki pravni aspekti zapadnoevropske integracije“, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1962, str. 139–158.

proces integracija nije jenjavao ni sredinom šezdesetih godina prošlog veka, kada su obrađivane teme kao što su GATT i regionalne ekonomske integracije, uticaj evropske integracije na spoljnu trgovinu i bilans plaćanja zemalja-članica, tendencije u privrednom razvoju zemalja zapadne Evrope, aspekti ekspanzije Evropske ekonomske zajednice, ali i njeni ekonomski i politički problemi.²⁹ I zaista, nakon velikih očekivanja, i ubrzanog napretka u pojedinim oblastima (npr. carinska unija je dovršena 18 meseci pre roka, Zajednička poljoprivredna politika je razvijana kao rezultat velikog interesa moćne zemlje članice), pokazalo se da u celini proces integracije počinje da usporava u drugoj polovini iste decenije. Francuska se usprotivila prelasku na većinsko odlučivanje i bojkotovala sve sednice Saveta od juna 1965. godine, što je dovelo do potpisivanja tzv. Luksemburškog sporazuma, odnosno kompromisa u januaru 1966. godine, čime je predviđeno da će, pri usvajanju odluka koje bi mogle biti donete većinskim glasanjem na predlog Komisije, a ukoliko su vrlo važni interesi jedne ili više zemalja članica u pitanju, Savet uložiti napor da u razumnom roku dođe do rešenja koja bi mogla biti prihvaćena od strane svih članova. Ovo će razviti neformalnu praksu Saveta da uvek traga za kompromisima i sprečiti širu upotrebu većinskog odlučivanja, a time i usporiti proces integracije. Na primer, u oblasti slobodnog prometa roba najveću prepreku su i dalje predstavljale necarinske barijere. Nacionalne vlade su i dalje bile pod uticajem poslovnih interesa kojima nije odgovaralo otvaranje tržišta, a proširenje će samo pogoršati situaciju zbog raširenog evroskepticizma u Velikoj Britaniji i Danskoj. Iz tih razloga, pažnja istraživača se sa opštih pitanja integracije sve više usmerava na pojedine njene aspekte kao što su Zajednička poljoprivredna politika, odnosi Zajednice sa pojedinim zemljama, razvoj regionalne politike, integracije u monetarnoj oblasti.

Paradoksi Zajedni ke poljoprivredne politike

Kao što smo već napomenuli, Francuska je imala veliki poljoprivredni sektor i višak proizvoda, dok je Zapadna Nemačka imala manji poljoprivredni sektor i bila uvoznik hrane. Rimski ugovor nije sadržao detalje o Zajedničkoj poljoprivrednoj politici, već su oni trebali da budu utvrđeni pregovorima. Formalno je Komisija bila

²⁹ Milan Ristić, „GATT i regionalne ekonomske integracije”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1965, str. 97–102; Vladislav Milenković, „Evropska ekonomska zajednica u drugoj deceniji”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1968, str. 43–62; Tomislav Popović, „Osnovne tendencije u privrednom razvoju zemalja zapadne Evrope”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1970, str. 71–86; Vladislav Milenković, „Neki aspekti ekspanzije Evropske ekonomske zajednice”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1972, str. 65–84; Negosava Petrović, „Ekonomski razvoj zapadne Evrope i evropska saradnja”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1973, str. 125–132.

predlagač i povedena je bitka između Francuske i Komisije oko dominacije u razrađivanju i primeni Zajedničke poljoprivredne politike, oko organizacija zajedničkog tržišta i nivoa cena.

Uprkos dugoj kampanji koju je komesar Siko Manšolt (Sicco Mansholt), bivši holandski ministar poljoprivrede, vodio zalažući se za uspostavljanje liberalne nadnacionalne Zajedničke poljoprivredne politike, Komisija je izgubila bitku. Kompromisi postignuti nakon dugih pregovora i oštrih sukobljavanja Francuske i Nemačke su zadovoljili obe strane: nemačko tržište će biti otvoreno za francuske proizvode (što je sprečilo uvođenje sistema proizvodnih kvota), ali će cene biti određene na nivou blizu visokih nemačkih cena, kroz sistem utvrđivanja garantovanih cena (po kojima će Evropski fond za usmeravanje i garancije u poljoprivredi otkupljivati proizvode koji ne mogu da se prodaju na tržištu). Kako su ove „intervencionističke cene” bile znatno više od svetskih, a i znatno iznad proizvodnih troškova u produktivnijim poljoprivrednim regionima u Evropi, rast viškova je bio neizbežan. Osnove Zajedničke poljoprivredne politike su konačno uobličene 1962. godine, nakon mukotrpnih i teških pregovora, kada je čak 85 odsto poljoprivrednih proizvoda dobilo subvencije i uvedene su visoke dažbine na uvoz i premije za izvoz.

Sistem garantovanih cena je podstakao velike i efikasne proizvođače da dodatno intenziviraju proizvodnju, što ne samo da je dovelo do dalje neravnopravne raspodele – jer je do sredine devedesetih godina prošlog veka oko petina velikih proizvođača dobila oko 80 odsto ukupnih subvencija EEZ – već je stvorilo i ogromne tržišne viškove – „brda hrane” i „jezera vina”.³⁰ Cena skladištenja otkupljenih proizvoda postajala je sve veće opterećenje za budžet Zajednice, pa je rešenje traženo u izvozu, ali je povećan izvoz doveo do poremećaja na svetskom tržištu. Ne samo da je oborio cene proizvoda i ugrozio izvoz zemalja u razvoju, kojima je poljoprivreda bila vrlo značajna grana, već je izazvao i reakciju SAD koje su ga smatrale pretnjom sopstvenom izvozu. Tako paradoksalan razvoj Zajedničke poljoprivredne politike privukao je pažnju naših istraživača.³¹

³⁰ Miroslav Prokopijević, *Evropska unija: uvod*, Službeni glasnik, Beograd, 2005, str. 155.

³¹ Ljubomir Sekulić, „Francuski plan o integraciji poljoprivrednog tržišta Zapadne Evrope”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1952, str. 84–90; R. Vuković, „Poljoprivredni problemi u nekim evropskim zemljama”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1953, str. 106–111; Vladislav Milenković, „Karakteristike agrarne politike Evropske ekonomske zajednice”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1965, str. 9–36; Milica Žiberina, „O koncepciji politike cena agrarnih proizvoda u Evropskoj ekonomskoj zajednici”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1969, str. 103–110; Jelena Stevović-Buha, „Zajednička poljoprivredna politika Evropske ekonomske zajednice i svetsko tržište”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1987, str. 463–472; Milorad Drobac, „Suština agrarnog protekcijonizma EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1987, str. 473–489.

Evropska ekonomska zajednica, sporazumi o pridruživanju i odnosi sa mediteranskim zemljama

Evropska ekonomska zajednica je već šezdesetih godina prošlog veka počela da potpisuje sporazume o pridruživanju, najpre sa Grčkom 1961. i Turskom 1963. godine, a potom je iste godine potpisala Konvenciju iz Jaundeja kojom je uspostavljeno pridruživanje 18 afričkih zemalja i Madagaskara.³² Konvencija će biti obnovljena 1969. godine, da bi je kasnije nasledile Konvencije Lome I (1975), kojom će biti obuhvaćene i britanske bivše kolonije iz Afrike, Kariba i Pacifika, a potom i Lome II (1979).³³ Uporedo su razvijani posebni odnosi sa zemljama Magreba, pre svega na inicijativu Francuske,³⁴ da bi 1972. godine Evropska ekonomska zajednica pokrenula tzv. Globalnu mediteransku politiku usmerenu na svoje južne susede.³⁵

Razvoj regionalne politike

Regionalna politika je još jedna od politika Evropske ekonomske zajednice koja je privukla pažnju jugoslovenskih istraživača. Nakon dugog perioda ambivalentnog odnosa Velike Britanije prema evropskoj integraciji i odlaska francuskog predsednika Šarl de Gola (Charles de Gaulle) sa vlasti, Velika Britanija, Danska i Irska su postale članice Evropske ekonomske zajednice 1973. godine. Između ostalog, ovo proširenje će uticati i na razvoj regionalne politike. U preambuli Rimskog ugovora kao jedan od ciljeva je navedeno smanjivanje razlika između regiona i sprečavanje zaostajanja manje razvijenih regiona, ali su Šestorica bila relativno homogena u pogledu regionalnog razvoja, osim razlike između severa i juga u Italiji.³⁶ Kako je Italija bila bez političkog uticaja, sa Komisijom kao jedinim

³² Negosava Petrović, „Evropska ekonomska zajednica i pridružene zemlje Afrike”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1962, str. 23–51; Stevan Barać, „Ekonomske odnose između zapadne Evrope i neravnih zemalja”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1963, str. 71–82.

³³ Negosava Petrović, „Odnosi između EEZ i 18 pridruženih afričkih zemalja”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1970, str. 61–76; Jelena Stevović-Buha, „Konvencija LOME II – novi momenti i doprinosi”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1980, str. 423–432.

³⁴ Vojislav Arsenijević, „Ekonomske odnose Francuske i Severne Afrike”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1958, str. 114–135; Jelena Stevović, „Ekonomska politika EEZ i zemlje Magreba”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1978, str. 103–110.

³⁵ Christos G. Aristidou, „Odnosi između EEZ i mediteranskih zemalja”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1973, str. 139–148; Jelena Stevović-Buha, „Globalna politika Evropske ekonomske zajednice prema zemljama Sredozemlja”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1980, str. 645–650.

³⁶ Marija Ambrožič-Počkar, „Problemi ekonomskog podizanja nerazvijenih područja Južne Italije”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1959, str. 112–124; Marija Ambrožič-Počkar, „Položaj nerazvijenih regiona u procesu nacionalne integracije u okviru EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 75–80.

saveznikom nije uspjela da ubedi ostale zemlje članice da ustanove regionalnu politiku. Međutim, situacija se menja pristupanjem Velike Britanije i Irske, jer su postojale velike razlike u razvijenosti između britanskih regiona, kao i između čitave Irske i drugih država članica. I pre zvaničnog proširenja Velika Britanija, Italija i Irska su obrazovale nezvanični blok koji je zagovarao osnivanje Evropskog fonda za regionalni razvoj, do čega će i doći 1975. godine.

Integracija u oblasti monetarne politike

Pitanje monetarne integracije je u više navrata bilo na dnevnom redu Evropske ekonomske zajednice. Na Samitu u Hagu 1969. godine je naloženo Savetu da zajedno sa Komisijom tokom 1970. napravi plan za fazno osnivanje Ekonomske i monetarne unije. Francuska je videla Ekonomsku i monetarnu uniju pre svega kao instrument za obuzdavanje monetarne nezavisnosti Nemačke, ali i kao podršku svojoj ugroženoj valuti, dok je nemački interes bio više strateški nego ekonomski: monetarna unija je bila viđena kao sredstvo da umiri zabrinutost Francuske zbog nemačke istočne politike, i kao potvrda trajnog opredeljenja Zapadne Nemačke za integraciju. Izrada plana je poverena Pjer Verneru (Pierre Werner), premijeru Luksemburga u čijem će komitetu brzo doći do podele na "ekonomiste" (nemačke i holandske preferencije: visok nivo konvergencije ekonomskih politika mora prethoditi monetarnoj uniji) i "monetariste" (francuske i belgijske preferencije: monetarna unija će svojim nastankom doneti ekonomsku konvergenciju). Vernerov izveštaj iz 1970. godine je predložio da se paralelno sprovode ekonomska konvergencija i koordinacija monetarnih politika, a da u konačnoj fazi zemlje članice promene Rimski ugovor, formiraju nova tela na evropskom nivou i daju dodatna ovlašćenja Parlamentu kako bi bio kompenziran gubitak nacionalnih ovlašćenja u ekonomskim i monetarnim pitanjima. Savet je 1971. godine usvojio program za ostvarivanje Ekonomske i monetarne unije u fazama do 1980., ali program neće uspjeti pre svega zbog međunarodne monetarne krize koja je nastala nakon kraja konvertibilnosti dolara 1971. godine.³⁷

Druga velika inicijativa Evropske ekonomske zajednice u oblasti monetarne politike je bio Evropski monetarni sistem. Uprkos neuspeha u ostvarivanju Ekonomske i monetarne unije, situacija se promenila 1978. godine jer je stalno smanjenje vrednosti dolara i tome odgovarajuće jačanje marke smanjivalo konkurentnost nemačkog izvoza i pretilo radnim mestima u Zapadnoj Nemačkoj.

---

³⁷ Vladimir Glišić, „Križa bretonvudskog međunarodnog monetarnog sistema”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1973, str. 9–28; Šorđe Lađević, „O monetarnoj integraciji u Evropskoj ekonomskoj zajednici”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1973, str. 83–106.

Stoga je kancelar Helmut Šmit (Helmut Schmidt) želeo da zaštiti Nemačku od ovakvih uticaja SAD osnivanjem evropskog monetarnog sistema. Zaobilazeći Komisiju, evropski monetarni sistem je postao francusko-nemačka inicijativa na osnovu koje će 1979. godine biti uspostavljen mehanizam konverzije valuta zasnovan na evropskoj obračunskoj jedinici (ECU), veštačkoj obračunskoj jedinici koju je činila korpa valuta koje su u njoj učestvovala. Valute su mogle fluktuirati jedna u odnosu na drugu u meri plus-minus 2,5% od svoje vrednosti (italijanska, kasnije španska i portugalska valuta do 6%), a ministri finansija i centralne banke su se morali saglasiti o promenama pariteta. Nemačka je insistirala da države sa slabim valutama (Francuska i Italija) preduzimaju mere fiskalne i monetarne politike kako bi ostale u dogovorenom opsegu.³⁸

Meditersko proširenje, jedinstveni evropski akt i program dovršavanja unutrašnjeg tržišta

Osamdesete godine prošlog veka su u procesu evropske integracije svakako obeležili tzv. mediteransko proširenje, kao i usvajanje Jedinstvenog evropskog akta i programa za dovršavanje unutrašnjeg tržišta, a sve tri inicijative su privukle značajnu pažnju jugoslovenskih stručnjaka za međunarodne odnose.

Meditersko proširenje

Sedamdesetih godina prošlog veka je došlo do promena režima u Portugaliji, Španiji i Grčkoj. Grčka vlada je u junu 1975. podnela kandidaturu za članstvo smatrajući to sredstvom za konsolidaciju demokratije. Mišljenje Komisije je bilo da treba biti vrlo oprezan kada su u pitanju mogućnosti Grčke da u tom trenutku ispuni zahteve članstva, ali je Savet ministara prenebregao njeno mišljenje i odlučio da otpočne pregovori. Nakon tri godine teških pregovora, Sporazum o pristupanju je potpisan 1979. godine, a Grčka postala članica 1981. Kandidature Portugalije i Španije su usledile 1977. godine, i kao i u slučaju Grčke, razlozi za prihvatanje kandidature ovih zemalja su bili pre svega politički u kontekstu Hladnog rata – strah da bi nestabilnost novih režima mogla da otvori put komunističkom uticaju, a u slučaju Španije to je bila i nagrada za njeno prihvatanje članstva u NATO-u, budući da je zbog strateškog položaja u Mediteranu članstvo Španije bilo od vitalnog značaja

³⁸ Đorđe Lađević, „Evropski monetarni sistem”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1979, str. 75–104; David Savin, „Evropski monetarni sistem”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 244–251.

vojnoj alijansi.³⁹ Ugovori o pristupanju ove dve zemlje potpisani su 1985. godine, a one postale članice 1986. Iako sve tri zemlje nisu istovremeno postale članice Evropske ekonomske zajednice, o njima se najčešće govori kao o „mediteranskom proširenju” koje je donelo ojačanu ulogu Sredozemlja u politici Zajednice, ali i novu spoljnopoličku dimenziju odnosa sa zemljama Latinske Amerike.⁴⁰

Inicijative za izmenu ugovora i dovršavanje unutrašnjeg tržišta tokom osamdesetih godina 20. veka

Na početku osamdesetih godina prošlog veka, predstavnici industrije, nacionalnih vlada i Komisije su bili zabrinuti zbog neodgovarajućeg razvoja visoke tehnologije u Zapadnoj Evropi. Potpredsednik Komisije Etjen Davinjon (Étienne Davignon) zalagao se za restrukturiranje zastarelih industrija i dovršavanje unutrašnjeg tržišta i mobilisao je glavne evropske proizvođače u sektoru visoke tehnologije. Na inicijativu Komisije, 1982. godine je pokrenut pilot projekat Evropski strateški program za istraživanje i razvoj u informacionim tehnologijama (*ESPRIT*), što je ojačalo poverenje u sposobnost Komisije da unapredi interese evropskih proizvođača, a Savet je 1983. usvojio Prvi okvirni program za istraživanje i razvoj. Komisija je agresivno zagovarala dovršavanje unutrašnjeg tržišta i iskoristila presudu *Cassis de Dijon* (1979) da, umesto harmonizacije, razvije princip međusobnog priznavanja nacionalnih pravila i standarda.⁴¹ Veliki industrijalci su postali saveznici Komisije i 1983. godine je osnovan Evropski okrugli sto industrijalaca. Činilo se da se promene nagoveštavaju.⁴²

I Evropski parlament je zagovarao dovršavanje unutrašnjeg tržišta i bio posebno aktivan u promociji Evropske unije. Odbor za institucionalne poslove Evropskog parlamenta, čiji izvestilac je bio Altiero Spineli (Altiero Spinelli), sačinio je nacrt ugovora o Evropskoj uniji koji je većina u Parlamentu podržala 1984. godine, što je doprinelo stvaranju atmosfere za promenu Ugovora o Evropskoj ekonomskoj zajednici.⁴³ I drugi

³⁹ Trivo Inđić, „Savremena Španija”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1977, str. 79–104.

⁴⁰ Branislava Alendar, „Posledice proširenja Evropske ekonomske zajednice”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 154–166; Borut Župan, „Uticaj proširenja EEZ na zemlje u razvoju”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 337–342; Miroslav Jovanović, „Latinsko proširenje Evropske zajednice i Mediteran”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 364–370.

⁴¹ *Rewe-Zentral AG v Bundesmonopolverwaltung für Branntwein*, Judgment of the Court of 20 February 1979, European Court Reports 1979-00649.

⁴² Jelena Stevović-Buha, „Evropska ekonomska zajednica – pogled u budućnost”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1983, str. 582–588.

⁴³ Jelena Kamber, „Evropska ekonomska zajednica i pokušaj stvaranja Evropske unije: od Plana Spinelli do Jedinstvenog akta”, *Međunarodni problemi*, br. 1–2, 1985, str. 111–128.

faktori su uticali na neophodnost promena: tehnološko zaostajanje EEZ, jaz između njene ekonomske i političke uloge, rast troškova i pitanje finansiranja EEZ, mediteransko proširenje i povećana potreba finansiranja manje razvijenih, blokada odlučivanja – često pribegavanje jednoglasnom odlučivanju u Savetu, kao i sve različiti interesi zemalja članica nakon proširenja. Kombinacija agitovanja Komisije, parlamentaraca i zemalja članica je dovela do odluke na Samitu u Fontenblou 1984. godine da se formiraju dva komiteta. Komitet za Evropu građana, tzv. Adonino komitet će predložiti da se preduzmu mere (zastava, himna, dan Evrope, razmene studenata, itd.) koje treba da doprinesu smanjivanju distance između EEZ i građana i razvijanju evropskog identiteta. Komitet za institucionalna pitanja, tzv. Dodžov komitet je predložio širu primenu kvalifikovanog većinskog odlučivanja u Savetu, šira ovlašćenja za Parlament i Komisiju, kao i nove inicijative, uključujući i spoljnu politiku.

Program za dovršavanje unutrašnjeg tržišta

Komisija je 1985. godine napravila nacrt programa (tzv. Bela knjiga) za zaokruživanje jedinstvenog tržišta koji će biti usvojen na Samitu u Milanu iste godine. Kao rok za ostvarivanje unutrašnjeg tržišta (prostor bez unutrašnjih granica u kojem je obezbeđena sloboda kretanja roba, lica, usluga i kapitala) definisana je 1992. godina. Bela knjiga je sadržala 300 mera u oblastima javnih nabavki, slobode kretanja radne snage, slobode pružanja usluga, kretanja kapitala, transporta, novih tehnologija, kompanijskog prava, intelektualne svojine, oporezivanja kompanija. Mere su imale za cilj uklanjanje fizičkih, tehničkih i fiskalnih barijera na unutrašnjem tržištu, kao i detaljni akcioni plan po kojem se mogao meriti napredak. Najveći deo su činile mere za uklanjanje tehničkih prepreka trgovini (standardi, testiranje, sertifikacija), nastojalo se da se maksimalno koristi međusobno priznavanje, a tamo gde to nije bilo moguće, da se vrši harmonizacija na nivou Zajednice. Za razliku od starog pristupa koji je podrazumevao razvoj jedinstvenog seta tehničkih specifikacija za određeni proizvod, usvojen je novi po kojem direktive Evropske ekonomske zajednice treba da vrše harmonizaciju osnovnih zdravstvenih i bezbednosnih standarda, evropska tela za standardizaciju (CEN, CENELEC, ETSI) da vrše detaljne tehničke specifikacije, a nacionalni organi da nadziru tržište. Pristupilo se ukidanju graničnih prelaza za prevoz robe, izmeni carinskih formalnosti, procedura i inspekcija, kao i uvođenju novog statističkog sistema za praćenje trgovine među zemljama članicama. U cilju liberalizacije kretanja ljudi, a kako bi pojačale pritisak na druge članice da otvore unutrašnje granice EEZ, Francuska, Nemačka i zemlje Beneluksa su u Šengenu 1985. godine potpisale sporazum o uklanjanju procedura na unutrašnjim granicama.

Mnoge od mera sadržane u Beloj knjizi su bile rezultat ranijih napora Komisije da unapredi unutrašnje tržište, ali tada nije bilo saglasnosti zemalja članica. U drugoj

polovini 80-ih godina prošlog veka okolnosti su se promenile i usledila je snažna legislativna aktivnost u sprovođenju programa, na šta je reagovalo i tržište ukupnjivanjem preduzeća u očekivanju efekata jedinstvenog tržišta: primera radi, 1987. godine je bilo 68 velikih kupovina i spajanja preduzeća na tržištu Zajednice, a već 1988. čak 300. 1988. godine je objavljen izveštaj „Troškovi Ne-Evropske“, koji je bio rezultat velikog istraživačkog projekta koji je finansirala Evropska ekonomska zajednica, a vodio bivši zvaničnik Komisije i ugledni italijanski ekonomista Paolo Čečini (Paolo Cecchini). U izveštaju je procenjeno da bi nedovršavanje unutrašnjeg tržišta proizvelo gubitak od 200 milijardi ekija.

Jedinstveni evropski akt

Samit u Milanu je ostao upamćen i po tome što su francuski predsednik Fransoa Miteran (François Mitterrand) i nemački kancelar Helmut Kol (Helmut Kohl) sve iznenadili snažno zagovarajući međuvladinu konferenciju za reformu ugovora, čemu se britanska premijerka Margaret Tačer (Margaret Thatcher) protivila. Italijanski premijer Betino Kraksi (Bettino Craxi) postavio je presedan tražeći glasanje u kojem su Danska, Grčka, i Velika Britanija ostale u manjini, nakon čega ove tri zemlje odlučuju da podrže većinu kako bi izbegle izolaciju, budući da su Francuska i Nemačka jasno stavile do znanja da neće odustati.

Neobičan naziv ovog ugovora je rezultat kompromisa. Nazvan je jedinstvenim zato što je potpisan jedan ugovor umesto pojedinačnih o Evropskoj ekonomskoj zajednici i saradnji u spoljnoj politici, dok je termin „akt“ korišćen zato što je termin „ugovor“ u tom trenutku bio suviše kontroverzan. Usvajanjem Jedinstvenog evropskog akta evropska politička saradnja je postala ugovorom regulisani oblik evropske integracije, čime je Evropska zajednica nastojala da unapredi svoju ulogu na međunarodnoj sceni.⁴⁴ Odredbe o saradnji u oblasti spoljne politike su bile rezultat kompromisa između Velike Britanije, Irske, i posebno Danske, koje su želele da se politička saradnja reguliše posebnim ugovorom i ostalih zemalja koje su želele jedinstven pravni okvir. Otuda Jedinstveni evropski akt sadrži dva pravna režima: komunitarni, koji se odnosi na Evropske zajednice, i međuvladin, na kojem se zasniva saradnja u oblasti spoljne politike. Jedinstveni evropski akt je institucionalizovao Evropski savet iako nije odredio njegove nadležnosti.⁴⁵ Ugovor je proširio ovlašćenja Parlamenta, dajući mu pravo na drugo čitanje kroz proceduru

---

⁴⁴ Dragan Županjevac, „Evropska zajednica kao subjekt međunarodnog prava i međunarodnih odnosa“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1986, str. 373–390.

⁴⁵ Giuseppe Vedovato, „Evropski savet – njegove delatnosti i funkcije“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1973, str. 105–114.

saradnje i pravo na davanje saglasnosti na sporazume o pridruživanju i pristupanju. Uneta je odredba o jačanju ekonomske i socijalne kohezije, nešto su proširene odredbe o socijalnoj politici, a ugovor je obuhvatio i politiku zaštite životne sredine i naučno-tehnološka istraživanja i razvoj. Jedinostveni evropski akt je potpisan u Luksemburgu u februaru 1986. godine, a stupio je na snagu jula 1987. godine nakon procesa ratifikacije tokom kojeg su održani i referendumu u Danskoj i Irskoj.

Usvajanje Jedinostvenog evropskog akta i programa za dovršavanje unutrašnjeg tržišta je privuklo veliku pažnju i van granica Zajednice, sve je više preduzeća osnovano u Evropskoj ekonomskoj zajednici, u zemljama EFTA se pojavila zabrinutost zbog efekata isključenosti iz unutrašnjeg tržišta što će kasnije dovesti do stvaranja Evropske ekonomske oblasti (*European Economic Area – EEA*), a SAD su u prvom trenutku reagovala nepoverenjem, zadirući od stvaranja „tvrđave Evrope”. Ponovo idući u korak sa vremenom, časopis *Međunarodni problemi* je 1987. godine čitav broj posvetio ovoj etapi procesa evropske integracije, pitanjima snage i slabosti sistema Evropske ekonomske zajednice, njenoj socijalnoj politici, jačanju neoprotekcionizma i pogoršanju položaja zemalja ne-članica, energetske politici Zajednice, njenom tehnološkom jačanju i izgledima za evropsku industrijsku strategiju,⁴⁶ kao i odnosima Jugoslavije sa EEZ.⁴⁷ Jugoslavija je 1970. i 1973. godine potpisala trgovinske sporazume

⁴⁶ Ljubiša S. Adamović, „Snaga i slabost sistema EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 139–153; Edita Vajs, „Socijalna politika u EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 209–231; Ljubiša S. Adamović, „Jačanje neoprotekcionizma i pogoršanje položaja zemalja-nečlanica EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 231–243; Mirjana Jevtić, „Stanje i perspektive robne razmene zemalja EEZ u oblasti primarnih proizvoda”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 258–266; Mirjana Jevtić, „Energetska politika zemalja EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 267–295; Milan Vojnović, „Tehnološko jačanje EEZ i politika prema Mediteranu”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 277–295; Jelena Stevović-Buha, „Izgledi za evropsku industrijsku strategiju”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 296–305; Mirko Stojčević, „Mogućnosti sprovođenja zajedničke strategije industrijskog razvoja i odgovarajuće politike strukturnog prilagođavanja zemalja EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 306–322; Vera Pilić-Rakić, „EEZ u procesu internacionalizacije i novog kvaliteta konkurencije”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 348–358.

⁴⁷ Dragana Đurić-Bjelić, „Neke od mogućih posledica ulaska Španije i Portugalije u EEZ na robnu razmenu Jugoslavije sa EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 167–175; Gordana Kovačević, „Spoljnotrgovinska saradnja Jugoslavije sa EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 176–188; Edita Stojić-Imamović, „Ekonomske odnose Jugoslavije sa Grčkom kao novom članicom EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 189–194; Obrad Đurđević, „Finansijsko-bankarska saradnja SFRJ-EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 195–208; Branislava Alendar, „Spoljnotrgovinska politika EEZ i posledice po privredu Jugoslavije”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 252–257; Edita Vajs, „Spoljne migracije jugoslovenskih radnika i odnosi sa EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 323–328; Duško Lopandić, „Mesto EEZ u institucionalnom sistemu razvijenih zemalja i perspektive odnosa s Jugoslavijom”, *Međunarodni*

sa EEZ, da bi joj sporazumom iz 1980. bio dodeljen preferencijalni status u trgovini sa Zajednicom. Brojna pitanja su bila od interesa za jugoslovenske istraživače, od posledica pristupanja Grčke, Španije i Portugalije na robnu razmenu Jugoslavije sa Zajednicom, spoljnotrgovinske politike Zajednice i posledice po privredu Jugoslavije, preko pitanja finansijsko-bankarske saradnje, do pitanja spoljnih migracija jugoslovenskih radnika i odnosa sa Zajednicom u tom kontekstu.

Zaključak

Časopis *Međunarodni problemi* kao časopis posvećen naučnom izučavanju različitih aspekata međunarodnih odnosa dao je vrlo značajan doprinos praćenju procesa evropske integracije u jugoslovenskoj stručnoj javnosti. Pažnja stručnjaka je, pored već navedenih tema, bila usmerena i na dodatne faktore koji su uticali na proces evropske integracije: uloge pojedinih zemalja članica,⁴⁸ odnose sa Sjedinjenim Američkim Državama,⁴⁹ ali i širi kontekst odnosa Istok-Zapad.⁵⁰ Kada se tome dodaju i prilozi, na primer, Fransoa Dišena ili Pol-Anri Spaka, vidi se da su Institut za

---

problemi, br. 2–3, 1987, str. 343–347; Mladen Andrić, „Treće proširenje Evropske zajednice – neke implikacije na intramediteranske odnose i položaj Jugoslavije”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 359–363; Obrad Đurđević, „Hronologija odnosa SFRJ–EEZ (1962–1986)”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 371–374. Treba napomenuti da nisu samo u ovom tematskom broju *Međunarodnih problema* objavljeni radovi posvećeni odnosu Jugoslavije i EEZ. Videti i: Milica Žiberina, „Neki problemi ekonomskih odnosa Jugoslavije sa Evropskom ekonomskom zajednicom”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1969, str. 51–66; Duško Lopandić, „Evropska ekonomska zajednica, sredozemne zemlje i položaj Jugoslavije”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1984, str. 238–261; Gavro Cerović, „Politika i pravci unapređenja statusa i položaja Jugoslavije u Evropi u uslovima očekivanih promjena unutar i između evropskih integracionih grupacija”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1988, str. 329–348.

⁴⁸ Pored već navedenih radova o Francuskoj i Velikoj Britaniji, više radova je bilo posvećeno Zapadnoj Nemačkoj. Videti npr: Slobodan Tanović, „Povratak Nemačke na svetsko tržište”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1957, str. 148–150; Anton Kolendić, „Savezna Republika Nemačka u posleratnoj međunarodnoj politici”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1963, str. 47–62.

⁴⁹ Radovan Vukadinović, „Sjedinjene Američke Države i atlantska suradnja”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1971, str. 103–122; Arsen Jovanović, „Ekonomske odnose zapadna Evropa-SAD”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1973, str. 133–138; Claudio A. Cioffi-Revilla, „Evropska zajednica i evropsko-američki odnosi: politička analiza”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1981, str. 285–298.

⁵⁰ Stanislav Vilhar, „Marginalije uz politiku Zapadne Evrope”, *Međunarodni problemi*, br. 5, 1951, str. 3–13; Živojin Jazić, „Razvoj odnosa Istok – Zapad i nove tendencije u Evropi”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1966, str. 59–82; Ljubivoje Aćimović i Vladimir Glišić, „Intra-European Relations u 1970-im godinama”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1972, str. 47–80.

međunarodnu politiku i privredu i časopis *Međunarodni problemi* ostvarivali saradnju i sa neposrednim učesnicima procesa evropske integracije.⁵¹ Proces evropske integracije će doživeti značajnu transformaciju naročito nakon usvajanja Jedinstvenog evropskog akta i ostvarenja zajedničkog tržišta. Od početka devedesetih godina prošlog veka nju karakteriše sve širi prenos ovlašćenja sa zemalja članica na nadnacionalne institucije, povećanje učešća većinskog odlučivanja i evolucija sistema usvajanja odluka, kao i stvaranje Evropske unije. Nažalost, upravo u vreme procvata izučavanja evropskih integracija, Jugoslavija će doživeti svoj kraj. Najavljujući mogućnost proširenja, dr Ranko Petković je 1987. godine objavio rad na temu mogućnosti uključivanja neutralnih i nesvrstanih zemalja u Zajednicu.⁵² I dok su neutralne Austrija, Finska i Švedska postale članice 1995. godine, odnosi Jugoslavije sa Evropskom ekonomskom zajednicom/Evropskom unijom će na samom početku poslednje decenije prošlog veka poprimiti tragičan tok.

Bibliografija

- Aćimović, Ljubivoje, „Vojni aspekti evropske bezbednosti”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1972, str. 81–94.
- Aćimović, Ljubivoje, Glišić, Vladimir, „Intra-European Relations u 1970-im godinama”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1972, str. 47–80.
- Adamović, Ljubiša S., „Jačanje neoprotekcionizma i pogoršanje položaja zemalja-nečlanica EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 231–243.
- Adamović, Ljubiša S., „Snaga i slabost sistema EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 139–153.
- Alendar, Branislava, „Posledice proširenja Evropske ekonomske zajednice”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 154–166.
- Alendar, Branislava, „Spoljnotrgovinska politika EEZ i posledice po privredu Jugoslavije”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 252–157.
- Alevi, Oskar, „Čelik u svetu”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1950, str. 27–51.
- Ambrožič-Počkar, Marija, „Položaj nerazvijenih regiona u procesu nacionalne integracije u okviru EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 75–80.

⁵¹ Fransoa Dišen je bio jedan od ključnih saradnika Žan Monea. Francois Duchene, „Snaga i ravnoteža u savremenom društvu” (predavanje), *Međunarodni problemi*, br. 1, 1971, str. 107–110.

⁵² Ranko Petković, „Mogućnost uključivanja neutralnih i nesvrstanih zemalja u EEZ?”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 329–336.

- Ambrožič-Počkar, Marija, „Problemi ekonomskog podizanja nerazvijenih područja Južne Italije”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1959, str. 112–124.
- Andrić, Mladen, „Treće proširenje Evropske zajednice – neke implikacije na intramediteranske odnose i položaj Jugoslavije”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 359–363.
- Aristidou, Christos G., „Odnosi između EEZ i mediteranskih zemalja”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1973, str. 139–148.
- Arsenijević, Vojislav, „Suecki kanal u međunarodnim odnosima”, *Međunarodni problemi*, br. 3–4, 1956, str. 3–25.
- Arsenijević, Vojislav, „Ekonomski odnosi Francuske i Severne Afrike”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1958, str. 114–135.
- Avramović, Dragoslav, „Neka pitanja u vezi sa Evropskom unijom plaćanja”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1950, str. 52–99.
- Babović, Bogdan, „Međunarodnopravni položaj Sueckog kanala i nacionalizacija”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1957, str. 16–41.
- Babović, Bogdan, „Neki pravni aspekti zapadnoevropske integracije”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1962, str. 139–158.
- Babović, Bogdan, „Pravni aspekti Evropskih zajednica”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1960, str. 131–136.
- Barać, Stevan, „Ekonomski odnosi između zapadne Evrope i nerazvijenih zemalja”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1963, str. 71–82.
- Barać, Stevan, „Ekonomski položaj zemalja Beneluksa u okviru Zajedničkog tržišta”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1959, str. 96–105.
- Barać, Stevan, „Osvrt na britansku spoljnu trgovinu u 1950. godini”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1951, str. 122–124.
- Bartoš, Milan, „Pravni aspekt evropske integracije”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1954, str. 72–80.
- Begović, Vlajko, „Regionalna ekonomska integracija”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1956, str. 3–14.
- Bićanin, Rudolf, „Izbor integracija”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 127–130.
- Branković, Slobodan, „Diskriminacioni karakter zatvorenih integracija”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 47–52.
- Cerović, Gavro, „Politika i pravci unapređenja statusa i položaja Jugoslavije u Evropi u uslovima očekivanih promjena unutar i između evropskih integracionih grupacija”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1988, str. 329–348.

- Cioffi-Revilla, Claudio A., „Evropska zajednica i evropsko-američki odnosi: politička analiza”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1981, str. 285–298.
- Cvjetić, Bojan, „Borba oko Evropske odbranbene zajednice – borba za Evropu”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1954, str. 19–37.
- Dimitrijević, Vojin, „’Nemačko pitanje’ u svetlu sporazuma o trgovinskim odnosima između Savezne Republike Nemačke i Nemačke Demokratske Republike”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1966, str. 67–84.
- Dinan, Dezmon, *Menjanje Evrope – istorija Evropske unije*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.
- Dragomanović, Vladimir, „Teze o problemima ekonomske integracije”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 11–20.
- Drobac, Milorad, „Suština agrarnog protekcionizma EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1987, str. 473–489.
- Đurđević, Obrad, „Finansijsko-bankarska saradnja SFRJ–EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 195–208.
- Đurđević, Obrad, „Hronologija odnosa SFRJ–EEZ (1962–1986)”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 371–374.
- Đurić-Bjelić, Dragana, „Neke od mogućih posledica ulaska Španije i Portugalije u EEZ na robnu razmenu Jugoslavije sa EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 167–175.
- Fabinc, Ivo, „Suprotne tendencije u integracionim procesima”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 67–74.
- Flere, Janvid, „Integracija zapadnoevropske privrede”, *Međunarodni problemi*, br. 5, 1951, str. 34–50.
- Flere, Janvid, „Pokušaji privredne integracije Zapadne Evrope”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1954, str. 6–37.
- Flere, Janvid, „Privredna politika Zapadne Evrope”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1951, str. 3–23.
- Flere, Janvid, „Sedmo zasedanje Evropske ekonomske komisije”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1952, str. 74–76.
- Flere, Janvid, „Šesto zasedanje Ekonomske komisije za Evropu”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1951, str. 112–115.
- Flere, Janvid, „VIII zasedanje Ekonomske komisije za Evropu”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1953, str. 112–113.
- Flere, Janvid, „Zapadnoevropska integracija i međunarodna trgovina”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 33–38.

- Fontaine, Andre, „Spoljna politika Francuske posle De Gola” (predavanje), *Međunarodni problemi*, br. 3, 1969, str. 129–132.
- Frangeš, Božidar, „Velika Britanija i zapadnoevropska integracija”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1954, str. 81–92.
- Gavrilović, Milan, „Novi stadij nemačkog problema”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1949, str. 46–67.
- Glišić, Vladimir, „Križa bretonvudskog međunarodnog monetarnog sistema”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1973, str. 9–28.
- Glišić, Vladimir, „Suština integracije Zapadne Evrope”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1953, str. 90–95.
- Gross, Herman, „Tendencije ka ekonomskoj integraciji na Zapadu i Istoku”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1959, str. 106–110.
- Haas, Ernst B., *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950–1957*, Stevens and Sons, London, 1958.
- Hadžiomerović, Hasan, „Granične mogućnosti zapadnoevropske integracije”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 59–66.
- Hoffmann, Stanley, *The European Sisyphus: Essays on Europe 1964–1994*, Westview Press, Boulder, 1995.
- Horvat, Branko, „Paralelizam u integracionom procesu”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 39–42.
- Hubeni, Marijan, „Jedna godina Maršalovog plana”, *Međunarodni problemi*, br. 3–4, 1949, str. 66–97.
- Hubeni, Marijan, „Zajedničko tržište i trgovina poljoprivrednim proizvodima” (predavanje), *Međunarodni problemi*, br. 4, 1958, str. 60–66.
- Hubeni, Marijan, „Pregled ekonomske situacije Evrope u 1949. godini”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1950, str. 168–176.
- Hubeni, Marijan, „'Njemačka pouka' – vodič kroz njenu istoriju”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1950, str. 137–142.
- Hubeni, Marijan, „Životna sposobnost i puno zapošljenje – prilog pitanju privredne obnove Nemačke”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1951, str. 94–101.
- Indić, Trivo, „Savremena Španija”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1977, str. 79–104.
- Ivanović, M. P., „Finansijski i privredni položaj Francuske republike”, *Međunarodni problemi*, br. 3–4, 1949, str. 141–159.
- Jazić, Živojin, „Nemački problem u odnosima između Istoka i Zapada”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1959, str. 62–83.

- Jazić, Živojin, „Razvoj odnosa Istok-Zapad i nove tendencije u Evropi”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1966, str. 59–82.
- Jeftić, Bora, „Ekonomska priroda integracija i njihov odnos na međunarodne ekonomske odnose”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 53–58.
- Jevremović, Brana, „Pravo naroda na samoopredeljenje i kolonijalni sistem”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1953, str. 3–17.
- Jevtić, Mirjana, „Energetska politika zemalja EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 267–295.
- Jevtić, Mirjana, „Stanje i perspektive robne razmene zemalja EEZ u oblasti primarnih proizvoda”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 258–266.
- Job, Cvijeto, „Političke organizacije evropske saradnje i integracije”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1954, str. 38–58.
- Jovanović, Arsen, „Ekonomski odnosi Zapadna Evropa-SAD”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1973, str. 133–138.
- Jovanović, Miroslav, „Latinsko proširenje Evropske zajednice i Mediteran”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 364–370.
- Kamber, Jelena, „Evropska ekonomska zajednica i pokušaj stvaranja Evropske unije: od Plana Spinelli do 'Jedinstvenog akta'”, *Međunarodni problemi*, br. 1–2, 1985, str. 111–128.
- Karapešić, S. K., „Neki elementi krize francuskog kolonijalnog sistema”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1953, str. 11–28.
- Kolendić, Anton, „Savezna Republika Nemačka u posleratnoj međunarodnoj politici”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1963, str. 47–62.
- Kolonijalna grupa instituta, „Križa kolonijalnog sistema”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1950, str. 49–97.
- Kovačević, Gordana, „Spoljnotrgovinska saradnja Jugoslavije sa EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 176–188.
- Krašovec, Stane, „Opšta i delimična integracija”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 43–46.
- Krekeler, Heinz, „SR Nemačka u međunarodnim odnosima” (predavanje), *Međunarodni problemi*, br. 2, 1968, str. 133–136.
- Lađević, Đorđe, „Evropski monetarni sistem”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1979, str. 75–104.
- Lađević, Đorđe, „O monetarnoj integraciji u Evropskoj ekonomskoj zajednici”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1973, str. 83–106.

- Lađević, Đorđe, Prikaz: James E. Meade, Problems of Economic Union, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1958, str. 132–134.
- Lopandić, Duško, „Evropska ekonomska zajednica, sredozemne zemlje i položaj Jugoslavije”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1984, str. 238–261.
- Lopandić, Duško, „Mesto EEZ u institucionalnom sistemu razvijenih zemalja i perspektive odnosa s Jugoslavijom”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 343–347.
- M., M., „Zapadna Nemačka u svetlosti Šumanovog plana i odbranbenog evropskog sistema zapadnih sila”, *Međunarodni problemi*, br. 6, 1951, str. 3–17.
- Magarašević, A., „Bonski sporazumi i međunarodno-pravni položaj Federalne Republike Nemačke”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1953, str. 67–84.
- Marković, M., „Neke crte međunarodno-pravnog aspekta korejskog sukoba”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1951, str. 104–111.
- Mates, Leo, „U.S-U.S.S.R. Relations and the German Issue”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1972, str. 19–46.
- Mermolja, Mirko, „Neki finansijski aspekti integracionih procesa”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 105–110.
- Milanović, Lj., „Remilitarizacija Nemačke i velike sile”, *Međunarodni problemi*, br. 3–4, 1952, str. 77–87.
- Milenković, Vladislav, „Evropska ekonomska zajednica u drugoj deceniji”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1968, str. 43–62.
- Milenković, Vladislav, „Karakteristike agrarne politike Evropske ekonomske zajednice”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1965, str. 9–36.
- Milenković, Vladislav, „Neki aspekti ekspanzije Evropske ekonomske zajednice”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1972, str. 65–84.
- Mrvaljević, Jakov, „Kolonijalni posedi nekad i sad”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1961.
- N.,V., „Opšte karakteristike posleratnog razvoja privrede Zapadne Evrope”, *Međunarodni problemi*, Br. 1, 1953, str. 140–142.
- Nikolova, Vera, „Kolonije posle Drugog svetskog rata”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1953, str. 36–48.
- P. T., Z., „Jedna teza o perspektivama Francuske”, *Međunarodni problemi*, br. 3–4, 1956, str. 185–189.
- Paunović, J. M., „Severno-atlantski pakt i Evropska unija”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1952, str. 55–59.

- Paut, Mirko, „Pitanje bivših italijanskih kolonija“, *Međunarodni problemi*, br. 6, 1950, str. 103–124.
- Pavlič, Stane, „Privreda i privredna politika Zapadne Nemačke“, *Međunarodni problemi*, br. 5–6, 1952, str. 26–48.
- Pavlović, D. A., „Frankova Španija danas“, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1954, str. 123–127.
- Perić, A., „Izdaci na naoružanje država Atlantskog pakta“, *Međunarodni problemi*, br. 6, 1951, str. 84–87.
- Pertot, Vladimir, „Uloga integracije u evoluciji svetske trgovine“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 21–32.
- Petković, Ranko, „Mogućnost uključivanja neutralnih i nesvrstanih zemalja u EEZ?“, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 329–336.
- Petrović, Negosava, „Ekonomski razvoj zapadne Evrope i evropska saradnja“, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1973, str. 125–132.
- Petrović, Negosava, „Evropska ekonomska zajednica i pridružene zemlje Afrike“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1962, str. 23–51.
- Petrović, Negosava, „Odnosi između EEZ i 18 pridruženih afričkih zemalja“, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1970, str. 61–76.
- Petrović, Negosava, „Zapadnoevropski radnički pokret i integracija“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 99–104.
- Pilić-Rakić, Vera, „EEZ u procesu internacionalizacije i novog kvaliteta konkurencije“, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 348–358.
- Polič, Svetozar, „Problem decentralizacije zapadnonemačke privrede posle Drugog svetskog rata“, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1951, str. 31–64.
- Popović, Tomislav, „Osnovne tendencije u privrednom razvoju zemalja zapadne Evrope“, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1970, str. 71–86.
- Popović, Koča, „Evropska saradnja i integracija“, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1954, str. 1–5.
- Pribičević, Đorđe, „Ekonomska integracija kao izraz nužnosti u suvremenim privrednim kretanjima“, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 81–92.
- Priklmajer-Tomanović, Zorica, „Dva mišljenja o alžirskom problemu u radničkom pokretu Francuske“, *Međunarodni problemi*, Br. 2, 1956, str. 143–147.
- Prokopijević, Miroslav, *Evropska unija: uvod*, Službeni glasnik, Beograd, 2005.
- Rajh, Zdenko, „Energetski problemi i evropska saradnja i integracija“, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1956, str. 15–41.

- Rajh, Zdenko, „Francuska u politici američke ekspanzije”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1950, str. 128–142.
- Rajh, Zdenko, „Organizacija planiranja u Francuskoj”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1952, str. 9–25.
- Rajh, Zdenko, „Posle parlamentarnih izbora u Francuskoj”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1951, str. 95–99.
- Rajh, Zdenko, „Savremene tendencije integracije na Zapadu”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1960, str. 147–153.
- Rajh, Zdenko, „Značaj i suština Evropske zajednice za uglj i čelik”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1953, str. 49–66.
- Rewe-Zentral AG v Bundesmonopolverwaltung für Branntwein*, Judgment of the Court of 20 February 1979, European Court Reports 1979-00649, Jugoslavija i Evropska odbrambena zajednica, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1954, str. 123–128.
- Ristić, Milan, „GATT i regionalne ekonomske integracije”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1965, str. 97–102.
- Ristić, Milan, „IV Zasedanje evropske ekonomske komisije”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1949, str. 147–152.
- Ristić, Milan, „Peto zasedanje Evropske ekonomske komisije”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1950, str. 176–185.
- Savin, David, „Evropski monetarni sistem”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 244–251.
- Sekulić, Ljubomir, „Francuski plan o integraciji poljovrivrednog tržišta Zapadne Evrope”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1952, str. 84–90.
- Spak, Pol Anri, „Neki problemi integracije i međunarodne saradnje”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1956, str. 107–112.
- Stamenković, Radoš, „Sistem 'međuevropskih' plaćanja u okviru 'Maršalovog plana'”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1949, str. 105–111.
- Stanovnik, Janez, „Društvenoekonomski značaj savremenog procesa regionalne integracije”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 131–146.
- Stevović-Buha, Jelena, „Evropska ekonomska zajednica – pogled u budućnost”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1983, str. 582–588.
- Stevović-Buha, Jelena, „Globalna politika Evropske ekonomske zajednice prema zemljama Sredozemlja”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1980, str. 645–650.
- Stevović-Buha, Jelena, „Izgledi za evropsku industrijsku strategiju”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 296–305.

- Stevović-Buha, Jelena, „Konvencija LOME II – novi momenti i doprinosi”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1980, str. 423–432.
- Stevović-Buha, Jelena, „Zajednička poljoprivredna politika Evropske ekonomske zajednice i svetsko tržište”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1987, str. 463–472.
- Stevović, Jelena, „Ekonomska politika EEZ i zemlje Magreba”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1978, str. 103–110.
- Stojaković, Milan, „Socijalisti i integracija Evrope”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1954, str. 93–122.
- Stojanović, T., „Problem Sarske oblasti”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1952, str. 49–55.
- Stojčević, Mirko, „Mogućnosti sprovođenja zajedničke strategije industrijskog razvoja i odgovarajuće politike strukturnog prilagođavanja zemalja EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 306–322.
- Stojić-Imamović, Edita, „Ekonomske odnose Jugoslavije sa Grčkom kao novom članicom EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 189–194.
- Sukijasović, Miodrag, „Pravna obeležja agresije na Egipat”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1957, str. 3–15.
- Tanović, Slobodan, „Povratak Nemačke na svetsko tržište”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1957, str. 148–150.
- Terhaj, J., „Britanija i Egipat”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1954, str. 115–122.
- Tomac, Petar, „Evropska odbranbena zajednica”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1954, str. 59–71.
- Uradin-Vorić, M., „Položaj Frankove Španije u posleratnom periodu”, *Međunarodni problemi*, br. 5, 1950, str. 82–95.
- Uvalić, Radivoj, „Pozitivne i negativne strane zapadnoevropske integracije”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1961, str. 93–98.
- Vajs, Albert, „Međunarodnopravni aspekt Severoatlantskog pakta”, *Međunarodni problemi*, br. 3–4, 1949, str. 87–97.
- Vajs, Edita, „Socijalna politika u EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 209–231.
- Vajs, Edita, „Spoljne migracije jugoslovenskih radnika i odnosi sa EEZ”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 323–328.
- Vedovato, Giuseppe, „Evropski savet – njegove delatnosti i funkcije”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1973, str. 105–114.
- Vilhar, Stanislav, „Izbori u Italiji”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1951, str. 88–94.

- Vilhar, Stanislav, „Marginalije uz politiku Zapadne Evrope”, *Međunarodni problemi*, br. 5, 1951, str. 3–13.
- Vojnović, Milan, „Tehnološko jačanje EEZ i politika prema Mediteranu”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 277–295.
- Vukadinović, Radovan, „Sjedinjene Američke Države i atlantska suradnja”, *Međunarodni problemi*, br. 3, 1971, str. 103–122.
- Vuković, R., „Poljoprivredni problemi u nekim evropskim zemljama”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1953, str. 106–111.
- Younger, Kenneth, „Velika Britanija i evropsko jedinstvo” (predavanje), *Međunarodni problemi*, br. 2, 1960, str. 159–162.
- Zdravković, Lazar, „Evolucija alžirskog pitanja”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1960, str. 113–128.
- Žiberina, Milica, „Neki problemi ekonomskih odnosa Jugoslavije sa Evropskom ekonomskom zajednicom”, *Međunarodni problemi*, br. 1, 1969, str. 51–66.
- Žiberina, Milica, „O koncepciji politike cena agrarnih proizvoda u Evropskoj ekonomskoj zajednici”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1969, str. 103–110.
- Župan, Borut, „Uticao proširenja EEZ na zemlje u razvoju”, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, 1987, str. 337–342.
- Županjevac, Dragan, „Evropska zajednica kao subjekt međunarodnog prava i međunarodnih odnosa”, *Međunarodni problemi*, br. 4, 1986, str. 373–390.

Maja KOVA EVI

**INTERNATIONAL PROBLEMS AND THE RESEARCH ON PROCESS
OF THE EUROPEAN INTEGRATION FROM THE ESTABLISHMENT
OF THE COMMUNITIES TO THE SINGLE EUROPEAN ACT**

Abstract: Based on research topics that have been discussed in the context related to the European integration in the journal *International Problems* in the period 1949-1990, the aim of this paper is to consider the extent to which the Yugoslav science of international relations followed this process. The main thesis is that domestic science has studied all relevant aspects of the integration process and has kept up with the times and the key theoretical frameworks. After World War II, the focus was on the economic and political situation of the Western European countries, their interests, as well as the security context in which were launched the first integration initiatives: the German issue, the Marshall Plan, the Cold war and bipolar world, the process of decolonisation, the failure of the European Defense Community and the establishment of the European Coal and Steel Community, the European Economic Community and EURATOM. At the beginning of the 60s of the 20th century, great attention was devoted to the study of regional integration in general and its models, as well as the expected effects. Along with the slowdown in the European integration process in the late 60s and throughout the 70s, the attention of researchers gradually shifted to individual policies and initiatives of the European Economic Community: the Common Agricultural Policy, development of regional policy, association agreements, the Mediterranean policy, initiatives in the field of monetary integration. The 80s of the last century were dominated by themes that marked this decade in the process of European integration: factors for change in the European Economic Community, the initiatives for reform of the Treaty, the Mediterranean enlargement, the Single European Act, the program for completing the internal market, changes in the social policy of the Community and measures to promote technological development and strategy for the industry. Along with it, the focus was on the relationship between the United States and the Western European countries, East-West relations and relations of Yugoslavia with the Community.

Key words: European Integration, International Problems, European Coal and Steel Community, European Defense Community, European Economic Community, Mediterranean enlargement, Single European Act, Internal Market program, Yugoslav International Relations science.